

Diriliş Ertuğrul Dizisinde Sunulan Osmanlı-Türk Kadını İmajı Üzerine Bir Alımlama Araştırması¹

Selinay YILMAZER² - Ozan AŞIK³

Başvuru Tarihi: 21.05.2021

Kabul Tarihi: 29.06.2021

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Öz

Bu çalışmada dünya çapında izleyiciye sahip olan Diriliş Ertuğrul dizisinde sunulan Osmanlı-Türk kadını imajının Türkiye'deki izlerkitle tarafından nasıl alımlandığı incelenmiştir. Bu çalışma için, araştırmamıza katılan katılımcıların toplumsal cinsiyet ve kadına dair görüşleri ile Diriliş Ertuğrul dizisindeki erken dönem Osmanlı-Türk kadını temsiline dair düşünceleri arasındaki ilişkiyi inceleyebilmek amacıyla derinlemesine mülakat tekniği kullanılarak alımlama analizi yapılmıştır. 19 kadın, 19 erkek katılımcı olmak üzere toplamda 38 katılımcı ile yapılan araştırmanın sonucunda Diriliş Ertuğrul dizisindeki erken dönem Osmanlı-Türk kadını imajında milliyetçilik ile toplumsal cinsiyetin birbirini kuran bir ilişkiye sahip olduğu ve bu ilişkinin dindar muhafazakar ya da seküler olsun katılımcıların birçoğu için günümüz Türk kadını tanımlamada bir referans noktası oluşturduğu görülmüştür. Çalışmamızın önemli bir diğer sonucu ise kadın katılımcılarda fark ettiğimiz güç istencidir. Dizide kadın karakterlerin eril güce, beğenilen güçlü erkek karakterlerin eşi ya da annesi olarak ulaşabildiklerini düşünen kadın katılımcılar, gerçek hayatlarında böyle bir gücü erkeklerden devşirme arzusunda olsalar da, ataerkil değerlerin sarsılmasıyla arzu ettikleri güçten uzaklaştıklarını düşünmektedirler.

Anahtar Kelimeler: *Diriliş Ertuğrul, Televizyon Dizisi, İzleyici Araştırması, Toplumsal Cinsiyet, Kadın, Milliyetçilik, Güç*

Atıf: Yılmaz, S. ve Aşık, O. (2021). Diriliş Ertuğrul dizisinde sunulan Osmanlı-Türk kadını imajı üzerine bir alımlama araştırması. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21(3), 747-768.

¹ Bu çalışma kapsamında Bursa Uludağ Üniversitesi Araştırma ve Yayın Etiği Kurulları Başkanlığı (Sosya ve Beşeri Bilimler Araştırma ve Yayın Etik Kurulu)'nın 26 Şubat 2021 tarihli ve 2021-02 sayılı oturumunda Karar No: 5 ile etik kurul izni alınmıştır.

² Bursa Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü Yüksek Lisans Öğrencisi, selinayilmazer@gmail.com, ORCID: 0000-0002-1716-9051

³ Bursa Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü, m.ozan.asik@gmail.com, ORCID: 0000-0002-5588-2376

A Reception Study on the Image of Ottoman-Turkish Woman Presented in the Television Series “Diriliş Ertuğrul”

Selinay YILMAZER⁴ - Ozan AŞIK⁵

Submitted by: 21.05.2021

Accepted by: 29.06.2021

Article Type: Research Article

Abstract

This study explores the audience reception among Turkish viewers of the image of Ottoman-Turkish women in Diriliş Ertuğrul (Resurrection: Ertuğrul), a Turkish soap opera which is popular worldwide. For this study, audience research was conducted to examine the relationship between study participants' views about women and gender, and their thoughts about the representation of early-period Ottoman-Turkish women in Resurrection: Ertuğrul by carrying out in-depth semi-structure interviews. The interviews were conducted with 38 study participants in total (19 female and 19 male). The results evidence that nationalism and gender has a mutually constitutive relationship in the image of the early-period Ottoman-Turkish woman in Resurrection: Ertuğrul, and this relationship appears to be a reference point for the majority of the study participants, regardless of whether they are secular or religious conservative, to evaluate contemporary Turkish women. The evidence also reveals the female participants' desire for power. The female participants who think that female characters in the soap opera can have access to masculine power as the mother or wife of the powerful and desired male characters also want to acquire such power from men in their real lives but they feel they cannot because of the weakening of patriarchal values.

Keywords: Resurrection: Ertuğrul, Television Series, Audience Research, Gender, Woman, Nationalism, Power

⁴ Master's Student Bursa Uludag University, Faculty of Arts and Sciences, Department of Sociology, selinayilmazer@gmail.com, ORCID: 0000-0002-

⁵ Bursa Uludag University, Faculty of Arts and Sciences, Department of Sociology, m.ozan.asik@gmail.com, ORCID: 0000-0002-5588-2376

Giriş

Toplumsal cinsiyet, biyolojinin kodladığı maddi bedenlere manevi anlamlar yükleyerek onları kültürel olarak tanımlamak ve ayırmaktır (Bingöl, 2014, s.108). Buna bağlı olarak cinsiyete dayalı iş bölümünü ifade eden kadınlık ve erkeklik rolleri olarak da adlandırabileceğimiz toplumsal cinsiyet rollerinin ortaya çıktığını ve tarih içerisinde kültürün etkisiyle sürekli olarak inşa edildiğini söylemek mümkündür. Türkiye’de toplumsal cinsiyet rollerinin etkisi siyaset, eğitim gibi çeşitli alanlarda görülmekle birlikte geleneksel medya denilince ilk akla gelen televizyona da sirayet etmiştir. Televizyonu etkili kılan özelliklerin başında, televizyon programlarının belli bir yaş grubu, cinsiyet, eğitim düzeyi ve toplumsal sınıf gözetmeksizin herkes tarafından tüketilmesi gelmektedir (Yüksel, 1999, s.72). Bir tür medya metni olan yerli diziler ise Türkiye’de televizyonun temel izlenme nedenleri arasındadır (Radyo Televizyon Üst Kurulu [RTÜK], 2018). 1970’lerden günümüze tür, anlatı, süre ve benzeri yönlerden dönüşüm gösteren diziler ve karakterleri bütün değişim ve belli dönemlerde görülen görece özgürleştirici anlatılara rağmen egemen ideolojileri, ataerkil değerleri destekleyici bir yapıya sahiptir (Özsoy, 2015, s. 244). Bu yapıya bağlı olarak şekillenen kadın imajları ve toplumsal cinsiyet rollerinin de geniş izlerkitlelere ulaşarak günlük yaşam pratiklerini, bireysel davranışları ve sosyal ilişkileri etkilediğini düşünmekteyiz.

Bu çalışmada örnek olay olarak incelenen yapımcılığını Tekden Şirketler Grubu’nun üstlendiği Diriliş Ertuğrul dizisi, 10 Aralık 2014 tarihinden 29 Mayıs 2019 tarihine kadar kamu kuruluşu olan TRT’de çarşamba akşamları yayınlanmıştır. Diriliş Ertuğrul dizisi yayınlandığı dönemde hem AB reyting sıralamasında hem de toplamda genellikle birinci sırada yer almıştır (Çınar, <https://www.gzt.com/jurnalist/rejting-savaslar-sen-anlat-karadeniz-ve-dirilis-ertugrul-3470559>, 2018). Türkiye’nin siyasal konjonktüründen etkilendiğini saha çalışmamız boyunca deneyimlediğimiz dizi, 71 ülkeye ihraç edilmiş ve dijital mecrada da kendisine yer bulmuştur. Dizinin bölümleri tekrar Beyaz TV ve 360 TV’de yayınlanmaktadır. Popüler bir kültür anlatısı olarak Diriliş Ertuğrul dizisinde Kayı Boyu’nun mücadeleleri ve devletleşme girişimlerinin başladığı dönem sergilenmektedir. Bu tarihsel dönemin medya metni haline getirilişi “köklere dönüş” olarak görülebileceği gibi geçmişe ait olay ve figürlerin yeniden hatırlanması bu hatırlanma sürecinde gerçeklikle fantezinin iç içe geçtiği bir durumu ortaya çıkardığını söylemek de mümkündür. Dizide, Osmanlı Kuruluş öncesi dönemin yeniden inşasına bağlı olarak toplumsal cinsiyet rolleri ve kadın imajları da inşa edilmektedir. Sirman, (2008) “Kadınların Milliyeti” makalesinde toplumsal cinsiyet ile milliyetçiliğin birbirini kuran, karşılıklı olarak birbirini yaratan süreçler olduğunu, biri olmadan diğerinin bildiğimiz haliyle var olamayacağını ifade etmekle birlikte tüm milliyetçiliklerin beraberinde yeni kadın ve yeni aile modelleri getirdiğini ifade etmektedir. Diriliş Ertuğrul dizisinde sunulan Osmanlı-Kuruluş miti içerisinde erken dönem Osmanlı-Türk kadınının temsili görmek mümkündür. Fakat her bir izleyicinin kendi kültürel çevresinden edindiği algılama, yorumlama, yani alımlama şekli vardır. Bu sebeple dizide sunulan toplumsal cinsiyet rollerine ve Türk kadınına atfedilen anlam ile karakterlerle özdeşleşme de değişecektir. Bu duruma bağlı olarak çalışmamızda izleyicilerin medya metinleri karşısında aktif oldukları kabulünden hareket eden İngiliz Kültürel Çalışmalar geleneğinin önemli bir parçası olan (Yaylagül, 2010, s. 134) alımlama analizi kullanılmıştır. Diriliş Ertuğrul dizisinin izlerkitleleri tarafından gerçekleştirilen farklı yorumlamalara odaklanarak Türkiye’de toplumsal cinsiyet üzerinden cereyan eden güç mücadeleleri ve ideolojik tartışmalardan hareketle nasıl bir Türk kadını stereotipi kurgulandığı, bu stereotip üzerinden bir Türk kadını doğasının nasıl tanımlandığı ve yüceltilip idealize edildiği incelenmiştir. Aynı zamanda izleyicilerin bu stereotip ile dizide sunulan Osmanlı Kuruluş Öncesi dönemi Türk kadını temsili arasında ilişki kurarak diziyi ne tür bir alımlama sürecine girdikleri araştırılmıştır.

Türkiye’de yapılan yerli dizi alımlama çalışmalarında toplumsal cinsiyet rollerini ve kadın imajlarını konu edinen çalışmaların çok az sayıda olduğu görülmektedir. Yücel (2014), Muhteşem Yüzyıl dizisine dair alımlama analizi yaparak kadın ve erkek imajını incelemiş olup kadının güç mücadelesinden bahsetmiştir. Fakat çalışmada bir Türk kadını miti inşasından bahsedilmemektedir. Özdemir (2020) ise Çukur dizisindeki erkeklik ve kadınlık temsilleri üzerine yaptığı alımlama çalışmasında iktidar/güç algısı üzerinde durmuş ve

kalıplaşmış cinsiyet rollerinin tekrardan üretildiğini göstermiştir. Fakat bu çalışmada güç ve iktidar algısının erkek karakterler üzerinde yoğunlaştığı görülmüştür. Oysa Diriliş Ertuğrul’da ataerkil değerler çerçevesinde Türk-Osmanlı kadınının gücünden sıklıkla bahsedilmiştir. Biz saha araştırmamızda aksiyon ve tarih kategorisinde yer alan bir dizinin kadın karakterlerini erkek ve kadın katılımcılarımızın nasıl alımladıklarını inceledik. Araştırmamızda izleyicilerin Türkiye’de kadının siyasette, iş hayatında ve ailede yeri ve önemine dair düşünceleri, kadın-erkek eşitliğine bakış açıları ve Türkiye’deki kadın-erkek eşitliğini yorumlama biçimlerini sorduk. Ardından Türkiye’de toplumsal cinsiyet eşitliğine dair güncel fikirleri ile Diriliş Ertuğrul dizisindeki Türk kadını temsiline dair düşünceleriyle aralarındaki ilişkiyi inceledik.

Literatür Taraması

Toplumsal Cinsiyet Kavramına Genel Bir Bakış

Toplumsal cinsiyet kavramı, feminizm kuramından ortaya çıkmakla birlikte Simon de Beauvoir’ın ünlü “Kadın doğulmaz, kadın olunur” sözünün temellerinde bulunabilir (2019, s. 13). Bu sözle kadın olmanın tarihi bir süreç olduğu, toplumsal ve kültürel olduğu vurgulanmaktadır. Cinsiyetin biyolojik bir temeli olsa da cinsiyete yüklenen anlam ve roller toplumsal boyutunu da beraberinde getirmektedir. Önemli liberal feministlerden biri olan Mary Wollstonecraft, kadının köle kalmasının nedeninin, yetişmesine engel teşkil eden ve hayattaki gerçek amacının erkeğe hizmet olduğunu öğreten toplumsallaşma sürecinde yattığını söylemektedir (Donovan, 2016, s. 34). Wollstonecraft’ın vurguladığı noktada da kadının nasıl davranması gerektiği kadın cinsiyetinin biyolojik bir özelliği değil toplumsallaşmanın bir parçası olduğudur.

Toplumsal cinsiyetin bir yanlısı ve düzenleyici bir norm olduğunu ifade eden Butler, toplumsal cinsiyetin insanın tam anlamıyla “olduğu” ya da “sahip olduğu” şey olmadığını belirtmektedir (2009, s. 75). Toplumsal cinsiyet, eril ve dişilin, toplumsal cinsiyetin varsaydığı hormonal, kromozomal, ruhsal ve performatif ara formlarıyla birlikte üretilmesi ve normalleştirilmesinin gerçekleştiği aygıttır (2009, s. 75). Bu düzenlemelerin iktidardan bağımsız olmadığını belirtmemiz gerekir. Joan Scott (2010), toplumsal cinsiyeti iktidar ilişkilerini açığa çıkarmanın asli yolu olarak nitelendirmiş ve siyasi iktidarın kavranması, meşrulaştırılması ve eleştirilmesi için sürekli yinelenen referanslardan biri olarak görmüştür. Bu durumda bedenlerimizin giderek daha fazla devletin ya da mesleki kurumların gözetimine ve incelenmesine tabi tutulduğu bir dünyada yaşadığımızı (Berktaş, 2009, s. 63) ve iktidarın benimsediği dünya görüşünün kadın ve erkeğin rollerini kendi iktidarını sürdüreceği biçimde tekrar inşa ettiğini söylemek mümkündür.

Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet

Türkiye’de toplumsal cinsiyetin inşasının siyasal iktidarların politikalarından bağımsız olmadığını vurgulamak gerekir. Ayşe Kadioğlu (1998), Türkiye’deki Batıcı, İslamcı, Türkçü akımların kadın kimliği söz konusu olduğunda iki noktada birleştiklerini söylemektedir: “Birincisi, hepsi de kadınlara büyük toplumsal projelerinin birer nesnesi gözüyle bakmışlardır. İkincisi, bazıları kadını kamusal alana da katılmaya teşvik etmiş, ama hiç eksiksiz hepsi de kadının alanını ailenin içinde tanımlamıştır” (s. 93). Örneğin, Tanzimat döneminde toplumun geri kalmışlığı ile kadının cahillikten kurtarılması arasında bir paralellik kurulmasının sebebi çocukların devlete ve millete yararlı bireyler olarak yetiştirilmesidir (Toska, 2015, s. 71). Milliyetçilik ve batıcılık fikirlerini görebileceğimiz seküler-Kemalist ideolojide bu şekilde kadınları hem modernleşme projesinin taşıyıcıları hem de “milletin anaları” vasfıyla bir gelenek bekçisi olarak nitelendirildiği (Kadioğlu, 2015, s. 94) söylenebilir. Öte yandan, millet, kadını ve erkeğini başka milletlerinkinden farklı olarak tanımlarken, hem kendi milli özünü hem de toplumsal cinsiyet ilişkilerini yaratmaktadır (Sirman, 2008, s. 234). “Milletin anaları” ya da “milli ruhun temsilcisi” gibi tanımlarla, kültürel kimlik taşıyıcıları haline dönüştürülen kadınlık, milli özün simgesi rolüyle de milli kimliği diğer kimliklerden ya da milletlerden ayırma işlevini görebilmektedir.

Atatürk (1959) Anadolu kadınından şu şekilde bahsetmektedir;

“Çift süren, tarlayı eken, ormandan odunu kesip getiren, mahsulleri pazara götürerek paraya çeviren, aile ocaklarının dumanını tütüren, bütün bunlarla beraber, sırtıyla, kağnısıyla kucağındaki yavrusuyla yağmur demeyip, kış demeyip cephenin malzemesini taşıyan hep onlar, hep o yüce, o fedakar, o ilahi Anadolu kadınları olmuştur”(147-148).

Çalışkanlığı, üretkenliği ve fedakarlığı ile ailesine ve devletine hizmet eden ve Türk milletinin diğer milletlerin kadınlarından farklılaştıran Anadolu kadını, bir Türk kadını miti olarak görülebileceği gibi Türk-İslam sentezinin de bir parçası olmuştur. Ancak İslam dininin kadına bakışının çeşitli yorumları bu miti şekillendirmeye devam etmektedir. Örneğin; liberaller ve reformcular, İslam’ın “modernist” yorumu aracılığıyla meşrulaştırdıkları kadın özgürlüğünü savunurken, muhafazakârlar bu tür reformları İslami devletin bütünlüğüne karşı bir saldırı ve Batı kültür emperyalizmine teslimiyet olarak algılamışlardır (Kandiyoti, 2015, s. 95). Muhafazakâr İslami söylemi daha da güçlü kılan, bu söylemin genellikle ahlaki çöküş iddiasını yabancı ve çoğunlukla Batılı değerlerin buluşması ile birleştirmesi ve ümmetin kaybolan özgünlüğünü onarmada kadınlara ayrıcalıklı yer vermesidir (Kandiyoti, 2015, s. 143). Böylece Türk-Müslüman kadınına biçilen bir görev de İslam dinini gerektiği gibi tatbik etmesi ve Türk-İslam değerlerine sahip çıkarak yaşaması olmaktadır.

Türkiye’de Yerli Diziler ve Toplumsal Cinsiyet

Prime time zaman diliminde tüm popüler kanallarda gösterilen yerli diziler, gündelik hayattaki toplumsal cinsiyet rollerinin ve eşitsizliklerin tekrardan inşa edildiği, kadınların belli stereotiplerle yansıtıldığı, toplumun hemen her kesimi tarafından izlenen medya ürünleridir. Scott (2010), toplumsal cinsiyetin kadın/erkek karşıtlığına işaret ettiğini ve bu karşıtlığın anlamını kurduğunu belirtmiştir. Bu kadın/erkek dikotomisini doğa/kültür, duygu/akıl, irrasyonel/rasyonel, ruh/beden, belirsizlik/kesinlik gibi ikiliklerde de görebiliriz ve genel kabullere bakıldığında bu ikisinin eşit olmadığı ortadadır. Kadına duygular, bedensel hazlar atfedilirken ve bu sebeple de özel alan kadının alanyken erkeklere akıl, güçlü olma, rasyonellik atfedilmesiyle kamusal alan da erkeklerin alanı olmaktadır. İnceoğlu ve Akçalı’nın yaptıkları Televizyon Dizilerinde Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Araştırması’na (2018) baktığımızdaysa “kadın karakterlerin fiziki olarak “zayıf ve narin” olarak erkeklerin ise “güçlü ve iri” olarak tanımlandığını, karakteristik özellikleri incelendiğinde kadın karakterlerin “uysal/çekingen”, “duygusal”, “nazik”, ve “hayalperest” sıfatlarla öne çıkarken erkek karakterlerin “agresif”, “dışa dönük”, “kaba” ve “rekabetçi/hırslı” olarak yansıtıldığı” görülmektedir. Kadın karakterler ev-içi alanla çocuk bakımı, yemek pişirme gibi işlerle ya da boş ve keyfi zaman geçirdikleri mekanlarla ilişkilendirilirken erkek karakter ise kamusal alanla, para kazanmayla ilişkilendirilmektedir.

Kadın karakterlerin genel olarak 16-39 yaş arasında olduğunu ve “İyi eş/Fedakâr anne” imajına oranla bu yaş grubunda daha fazla cinsel meta haline dönüştürülerek Saktanber’in (1995) ifadesiyle “serbest/müsait” kadın imajını yansıttıklarını, kilolu kadınların genelde belli bir yaş üstünde, erkeksi halleri ve/ya cinsel olarak kalıplaşmış algıya göre cazip olmayan bedenleri, davranışları ve diğer karakter özellikleriyle bir çeşit “cinsiyetsizleştirilmiş” kadın statüsünde yer aldıkları görülmektedir (İnceoğlu ve Akçalı, 2018). Neticede ataerkil söylemleri destekleyen kadın imajları şu başlıklar altında toplanabilir niteliktedir: “Şiddete Maruz Kalan Kadın”, “Zavallı, Korunmaya Muhtaç Kadın”, “Cinsel Objeye Olarak Kadın”, “İyi Eş”, “İyi Anne”, “Kötü Eş”, “Kötü Anne”, “Yuva Yıkan Kadın”, “Ahlaksız Kadın”, “Tüketen Kadın”, “Tükettiren Kadın” (Kuruoğlu, 2000).

Yerli dizilerde toplumsal cinsiyet rollerinin özünde politik olduğu ve dizilerin türlerinde, karakterlerinde siyasal konjonktürün etkili olduğu bilinmektedir. Özsoy (2015), Türkiye’de 1970’li yılların yerli dizilerde tiyatro ve sinemanın da etkisiyle komedi ve politik taşlamaların görüldüğü bir dönem olduğunu; askeri darbe sonrası 1980’lerdeyse 1970’lerin aksine daha apolitik kahramanların karşımıza çıktığını ve mahalle dizilerinde

artış yaşandığını, özellikle yardımlaşma ve dayanışma vurgusunun arttığını belirtmektedir. 1990'lar, özelleşen radyo-televizyon yayınların etkisiyle dizi sayılarının ve kahramanlarının hızla arttığı yıllar olsa da, komedi ve melodram türlerinin ağırlıkta olduğu yerli dizilerde kadına atfedilen geleneksel rollerin ve imajların özünde bir değişiklik görülmemektedir (Özsoy, 2015, s. 246). 2000'li yıllarda Samanyolu'nda yayınlanan "Beşinci Boyut", Kanal 7'de yayınlanan "Kalp Gözü" gibi dizilerde İslami değerlerin ön plana çıkmaktadır. Daha sonrasında ATV'de yayınlanan "Huzur Sokağı", TRT'de yayınlanan "Aşkın Yolculuğu Yunus Emre" gibi yapımlarda da İslami değerlerin etkisini görmek mümkündür. Özsoy'un (2015) ifadesiyle bu diziler için kadın ve erkeklerin geleneksel rollerinin, dindar yaşam biçimleri içinde harmanlanarak sunulduğunu söylemek mümkündür.

Aynı zamanda 2000'li yıllar korku, polisiye, tarih gibi yerli dizilerin alt türlerinde çeşitlilik yaşandığı yıllardır. Özellikle 2011 yılında Muhteşem Yüzyıl'la birlikte tarih dizilerin popülerliği artarak devam etmiştir. Kadın imajlarına baktığımızda ataeril yapıyı muhafaza edecek şekilde kadının karar sahibi, belirleyici, yaratıcı ve güç sahibi olarak konumunun kısmen farklılaştığı söylenebilir. Örneğin Muhteşem Yüzyıl dizisi bazı muhafazakar çevrelerce (Aydos, 2013) "tarihin çarpıtılması" noktasında oldukça eleştirilse de Hürrem karakteri "güçlü" kadın imajıyla sunulmuştur. Zekâsı ve güzelliği ile sultanı etkileyen bu güçlü kadın imajı incelendiğinde asıl gücün erkekte olduğu görülmektedir; çünkü Hürrem'in gücü öncelikle Sultan Süleyman'a ve erkek çocuk doğurmasına bağlıdır. Bu güçlü kadın imajı, annelik ve eş rollerinin dışında gücü elinde tutmak için çeşitli entrikalar yapan, erkeğin duygularını kullanan bir kadın profilini de içermektedir (Yücel, 2014).

Kitle iletişim araçlarının kadın imgelerinin kültürel üretimini nasıl etkilediği ve kadınların yaşamında bu imgelerin nasıl bir anlam taşıdığı, medya içeriklerinin cinsiyetçi özellikleri ve kadınların bu içerikleri nasıl anladıkları açısından incelenmeye değerdir (Timisi, 1996, s. 51). Bu sebeple Yeni Osmanlılık akımının bir modaya dönüştüğü ve onu tüketim kültürünün bir unsuru haline getirdiği günümüzde "Türk yurdu edinme" ve "İslam birliği" söylemleriyle milliyetçi ve İslami öğeleri bir arada bulunduran Diriliş Ertuğrul dizisi de, sunduğu Osmanlı-Türk kadını miti⁶ ile incelenmeye değerdir. Bu Osmanlı-Türk kadını mitinin günümüz Türkiye'sindeki Türk kadınına, yaşam şartlarını ve toplumsal cinsiyet rollerini değerlendirmede bir referans noktası olup olamayacağı da çalışmada görülecektir.

Yöntem

Bu çalışmada kullanılan alımlama analizi, televizyon programlarının ürettiği anlam ile izleyicilerin ürettiği anlam arasındaki ilişkiyi ortaya koymayı amaçlayan bir yöntemdir (Şeker, 2009, s. 106). Alımlama analizinin amacı ise alımlamayla ilgili süreçleri inceleyip, medya içeriğinin kullanım ve etkileriyle ilgili bir tavır geliştirebilmektir (Jensen ve Rosengren, 2005, s. 63). Hall'a göre toplumsal ve kültürel inşa olarak anlam, metnin sadece üretim anında değil aynı zamanda metnin tüketicisi/okuyucusuyla bulunduğu anda kurulmaktadır (Oğuz, 2014, s. 132). Medya mesajlarının çoğunlukla polisemik olması sebebiyle bu mesajları anlamlandırma girişimi, izleyici/okuyucunun sosyal, kültürel ve politik tavrıyla da yakından ilişkilidir. Her izleyici/okuyucu kendi anlam dünyasına göre yorumlamalarda bulunmaktadır. Hall "Kodlama-kodaçımı" kuramında üç farklı alımlama biçimi arasında bir ayrıma gitmektedir. Hakim-hegemonik kod, verilmek istenen mesajın, mesajın hedefleri tarafından büyük ölçüde alındığını ifade etmektedir; kabul ve ret öğelerinin karışımını bulabileceğimiz bir ara kod -müzakereli- ve son olarak da verilmeye çalışılan mesajı tümüyle başka bir çerçeveye yerleştirme olarak tanımlayabileceğimiz muhalif kod da diğer alternatiflerdir (Hall, 2006, s. 171-173). Dolayısıyla alıcı kitle, yalnızca medya metinlerinin önerdiği anlamlara sıkışıp kalmamakta; söz konusu metinlerde kendi bakış açısına göre anlam aramakta, çıkarmakta ve üretmektedir (Mutlu, 2005, s. 132).

⁶ Barthes'e göre, mit bir şey üzerinde düşünme, onu kavramsallaştırma ya da anlamın kültürel yolu olmakla birlikte ideolojinin retorikidir (Fiske, 2017, s.185, 296).

Diriliş Ertuğrul dizisinin alımlama analizi, nitel araştırma yöntemlerinden biri olan derinlemesine mülakat tekniği kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Derinlemesine mülakat, hedef kitleyi oluşturan katılımcılarla söyleşi niteliğinde olup konunun tüm ayrıntılarını ve boyutlarını kapsayan genellikle açık uçlu soruların sorulduğu bir tekniktir (Özdemir, 2020, s. 122). Böylece katılımcıların dizideki kadın imajlarını nasıl alımladıklarına dair kapsamlı cevapların elde edilmesi hedeflenmiştir. Araştırmada amaçlı örneklem esas alınarak 19 kadın 19 erkek olmak üzere 38 kişi ile görüşülmüştür. Katılımcıların yaşları 22 ile 70 arasında değişmektedir. Katılımcıların farklı mesleklere, ideolojik duruşlara ve sosyo-ekonomik şartlara sahip olmasına özen gösterilmiştir. Görüşme süreleri 60 ila 90 dakika arasında değişmekte olup 6 katılımcı ile evinde, 7 katılımcı ile kamuya açık alanlarda ve 25 katılımcı ile de iş yerlerinde görüşülmüştür.

Katılımcılara demografik sorular dışında, “diziye dair sorular”, “toplumsal cinsiyete dair sorular” ve “siyasete dair sorular” başlıkları altında topladığımız, kadın katılımcılara 17 adet erkek katılımcılara 16 adet açık uçlu soru sorulmuştur. Kadın katılımcılara erkek katılımcılardan farklı olarak “Dizideki Kayı obasında o dönem kadın olsanız kendinize nasıl bir rol biçerdiniz?” sorusu yöneltilmiştir. Sorulan sorularla amaçlanan; katılımcıların ideolojik duruşları ile kadına ve kadın-erkek eşitliğine bakış açılarının dizide sunulan Osmanlı-Türk kadını mitini alımlama süreçlerine yansımalarını anlamaktır.

Diriliş Ertuğrul

Diriliş Ertuğrul dizisinin senaristliğini Mehmet Bozdağ, yönetmeliğini Metin Günaydın yapmıştır. Dizinin her sezon öne çıkan karakterleri arasında; Engin Altan Düzyatan (Ertuğrul Bey), Cengiz Coşkun (Turgut Alp), Nurettin Sönmez (Bamsı Beyrek), Hülya Darcan (Hayme Ana), Didem Balçın (Selcan Hatun) bulunmaktadır. Dizi çekimleri Riva ve Beykoz’da kurulan platolarda yapılmış olup (<https://www.hurriyet.com.tr/haberleri/dirilis-ertugrul>, t.y.) bölüm başı maliyeti 1 milyon 100 bin TL civarındadır (<https://haber.sol.org.tr/toplum/erdoganin-dizisi-dirilis-ertugrulun-bolum-basi-maliyeti-en-az-1-milyon-100-bin-175940>, 2016). Pahalı bir proje olan Diriliş Ertuğrul, birçok ödüle layık görülmüştür. Örneğin 2016 yılında Hürriyet okurlarının oyları ile belirlenen Altın Kelebek Ödüllerinde “en iyi dizi” dalında (<https://www.hurriyet.com.tr/kelebek/magazin/43-pantene-altin-kelebek-odulleri-sahiplerini-buldu-40276830>, 2016), 2017 yılında ise halk oylamasıyla belirlenen Altın Palmiye Ödüllerinde “en iyi yönetmen” kategorisinde ödül almıştır (<https://www.yenisafak.com/hayat/dirilis-ertugrul-odule-doymuyor-2648207>, 2017). Dizi yayınlandığı ülkelerin bir kısmından turist de çekmektedir. Bilecik’in bir ilçesi olan Söğüt’te yer alan Ertuğrul Gazi türbesine dizinin izlendiği Pakistan, Endonezya, Malezya ve çeşitli Orta Doğu ülkelerinden turistler gelmekte ve dizide kullanılan kostümlerle profesyonel fotoğraf çekimi yaptırmaktadır.

Dizinin konusu sezonlara göre değişmekle birlikte temel olarak Osmanlı İmparatorluğu’nun kurucusu Osman Bey’in babası Ertuğrul Gazi’nin hayat hikayesiyle birlikte Kayı Boyu’nun mücadeleleri ve hangi süreçlerden geçerek devletleştiği anlatılmaktadır. Dizide Ertuğrul Bey obanın “zeki”, “güçlü”, “inançlı”, “cesur”, “adaletli” lideri olarak bir Türk erkeği mitini yansıtmaktadır. Ertuğrul Bey ana karakter olması sebebiyle her “olumlu” özellik onda toplanmış olsa da babası Süleyman Şah; alpleri (özellikle Turgut Alp ve Bamsı Beyrek) ve oğulları da (Osman, Gündüz Alp ve Savcı Bey) kurgulanan Türk erkeği mitine uygun karakterlerdir. Erkek karakterler genel olarak savaşçı ve devlet işleri ile uğraşan yöneticiler olarak sunulmaktadır. Kadın karakterlere baktığımızda ise genelde obanın ev içi işlerini yapan, çocuk bakımı ile uğraşan, ekonomik üretimden sorumlu bir toplumsal cinsiyet kimliği görürüz.

Hayme Ana, bir bey kızı olup Süleyman Şah’ın eşi, Ertuğrul Gazi ve Gündoğdu Bey’in annesidir. Kadını “obanın ruhu” olarak tanımlayan Hayme Ana, yaş itibarıyla orta yaşın üzerinde, Saktanber’in (1995) ifadesiyle “cinsellikten arındırılmış”, yönetimde etkili olan ve anaç yapısıyla dikkat çeken bir karakterdir. Halime Sultan, Selçuklu şehzadesinin kızı olarak yansıtılmıştır. Ertuğrul Gazi’nin eşidir ve üç çocuğunun da annesidir. Genç ve güzel oluşunun yanında Halime Sultan, iyi bir savaşçı, iyi bir anne ve aynı zamanda “sadık” ve “aşık” bir eş olduğu görülmektedir. Selcan Hatun ise Ertuğrul Gazi’nin yengesi, Gündoğdu Bey’in eşidir. Selcan Hatun, ilk

sezonda Süleyman Şah'tan babasının intikamını almaya çalışan bir gelinken çocuğunu kaybederek cezalandırılmıştır. Halime Sultan'ın ölümünün ardındansa Ertuğrul Bey'in çocuklarıyla en fazla ilgilenen, "açık sözlü" olarak nitelendirilebileceğimiz bir kadındır.

Görüldüğü üzere dizilerdeki tipik "iyi eş", "fedakâr anne", "cezasını bulan kötü kadın" imajları Diriliş Ertuğrul'da da görülmektedir. Fakat burada aynı zamanda bir Türk kadını miti de kurgulanmaktadır. Kadın karakterler, tarihte var olmuş Türk boylarında yaşayan Müslüman kadınlar olarak sadece iyi eş ve anne değil, aynı zamanda iyi bir savaşçı olarak da dizide yansıtılmaktadır. Türk kimliği inşasında millet, bir aile olarak sunulurken kadınlar bu ailenin kültürel anlamda koruyucuları, neslin devamını sağlayan ve yetiştiren "analar" olarak gerektiğinde savaşabilmektedir. Bu şekilde, Türk kadınının hangi vasıflara sahip olması gerektiği, Türk-İslam tarihine dayandırılarak kurgulanmaktadır.

Diriliş Ertuğrul bir tarih dizisi olmakla birlikte senaristi⁷ Mehmet Bozdağ'ın da dediği gibi bir kurgudur ve güncel Türkiye siyaseti ile ilişkilidir:

"Hayalime ve aklıma ne düşerse onu yazıyorum. Tabii bunun bir sistematiği var, o ölçüde devam ediyorum yazmaya. Yalnız şu var. O dönem hakkında çok az bilgi var elimizde. Bugüne ait hikayeleri o güne uyarlamak zorluyor bizi" (Bozdağ, 2016).

Neticede Carr'ın (1991) ifade ettiği gibi, "Tarih yoktur, tarihçi vardır" ve tarih yazımı dönemin siyaset anlayışından ve iktidarından bağımsız değildir. Diriliş Ertuğrul dizisine bakıldığında kurgulanan tarih yazımının cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan tarafından desteklendiği kendi sözlerinden anlaşılmaktadır:

"Sosyal medyanın, televizyonun kültürümüzü yiyip bitirmesine göz yumamayız. Bu imkanları kendi kültürümüzü yeni kuşaklara aktarma konusunda etkin bir şekilde kullanmanın yollarını aramalıyız. Nasıl geçmişte Kuruluş Osmancık dizisi çok önemli bir işlev görmüşse günümüzde de Diriliş Ertuğrul dizisi ülkemizin içinde ve dışında ilgiyle takip ediliyor. Eğer benim 6-7 yaşındaki, 13-14 yaşındaki torunum tekrarını da izlemek suretiyle aşına kesbediyorsa demek ki bunu kazanmışız" (<https://www.hurriyet.com.tr/gundem/erdogandan-dirilis-ertugrul-aciklamasi-40383307>, 2017).

AKP hükümetinin politika ve söylemleri ile Diriliş Ertuğrul arasında bağlantı kurmak mümkündür. Örneğin; "Yeni Türkiye" söyleminin bir hattı "liberal-muhafazakâr", bir hattı "restorasyoncu-muhafazakârdır" (Aydın, 2019, s. 135). Liberal muhafazakâr hat, eskiyi, statükoyu koruyarak çağı takip etme üzerinden açıklanabilir. "Restorasyoncu - muhafazakâr hatta göreyse, Yeni Türkiye bir nevi Osmanlının modernize edilmiş versiyonu olan "Yeni Osmanlı"dır. Cumhuriyet'in sebep olduğu Osmanlı'dan kopuşu tamir etme derdindedir" (Aydın, 2019, s.136). Diriliş Ertuğrul restorasyoncu-muhafazakar hat nezdinde yapılmış, dönemin siyasal konjonktürünü yansıtan ve siyasal iktidar tarafından desteklenen bir projedir. Bu sebeple dizi "köklere dönüşü" ve geçmişteki Türk-İslam toplumunun "dirilişini" ifade etmektedir. Hall'un "kültürel meseleler kaçınılmaz bir şekilde politiktir" mantığını takip edecek olursak da politik olanın popüler kültürden ayrılmaz olduğu ve popüler kültürün politik tartışmada ikincil değil merkezi konumda olduğu sonucuna varırız (Procter, 2004, s. 18). Bu bağlamda dizide toplumsal cinsiyet kodlarının sunumu, kadın temsillerinin nasıl alımlandığı ve izleyicinin hangi yönleriyle kendisiyle özdeşleştirdiği daha da önemli hale gelir.

Bulgular

Katılımcıların siyasete ilişkin sorulara verdiği cevaplardan ve kendilerini "laik", "muhafazakâr", "gelenekçi", "Osmanlı torunuyum", "Atatürk'ün çocuklarıyız", "liberal eğilimliyim", "sağcıyım" gibi tanımlamalarından hareketle siyasi yönelimlerini gösteren bir yelpazenin (Tablo 1) analizi daha anlaşılır kılacağı düşünmekteyiz.

⁷ Senaristi Mehmet Bozdağ, Sakarya Üniversitesi Tarih bölümünden mezundur.

1. Katılımcıdan 19. Katılımcıya kadar olan kısım Muhafazakâr grubu, 20-23 arası katılımcılar Milliyetçi grubu temsil ederken 24. Katılımcıdan 38. Katılımcıya kadar olan kısım da Seküler grubu temsil etmektedir.

Tablo 1
İdeolojik Pozisyonlara Göre Dağılım

İslami Muhafazakar	Milliyetçi	Seküler
1. Katılımcı	20. Katılımcı	24. Katılımcı
2. Katılımcı	21. Katılımcı	25. Katılımcı
3. Katılımcı	22. Katılımcı	26. Katılımcı
4. Katılımcı	23. Katılımcı	27. Katılımcı
5. Katılımcı		28. Katılımcı
6. Katılımcı		29. Katılımcı
7. Katılımcı		30. Katılımcı
8. Katılımcı		31. Katılımcı
9. Katılımcı		32. Katılımcı
10. Katılımcı		33. Katılımcı
11. Katılımcı		34. Katılımcı
12. Katılımcı		35. Katılımcı
13. Katılımcı		36. Katılımcı
14. Katılımcı		37. Katılımcı
15. Katılımcı		38. Katılımcı
16. Katılımcı		
17. Katılımcı		
18. Katılımcı		
19. Katılımcı		

Türk Kadının Doğası ve Yüceltilişi

Katılımcılara, Hayme Ana ve Halime Sultan'ın Türk kadınına yansıtma konusundaki görüşleri ve genel olarak dizideki kadın karakterleri nasıl buldukları sorulduğunda “güçlü kadın”, “savaşçı”, “yönetimde etkili olan kadın”, “eşine bağlı ve sadık” gibi ifadeler öne çıkan kodlar olmuş, çok iyi bir anne oldukları vurgulanmış ve bu özellikler Türk kadınına ait özellikler olarak ifade edilmiştir.

6.K: “Halime sultan böyle çok yavru ceylan gibi ama bakıyorum bir sahnede almış eline kılıcı savaşıyor aa diyorum yavru ceylana bak aslan olmuş diyorum. Türk kadını eskiden öyleymiş. Savaşçı ruhlu, duygusal olsa bile gerektiğinde savaşabilen kadın.” (Kadın, 24, Stilist).

8.K: “Hayme Ana yöneten her şeyi himayesi altında tutup herkese göz kulak olan... Yöneticilik vasfı Hayme Ana'da çok üst seviyede.” (Erkek, 56, Erkek Kuaförü).

10.K: “Anne daha güçlü daha otoriter. Ertuğrul'un annesi en sevdiğim. Çünkü ana gibi ana. Tam bir Osmanlı anası” (Erkek, 49, Taksi Şoförü).

33.K: “Tabi ki Türk kadınına yansıtıyor. Biz Türk kadınları güçlü kadınlarız.” (Kadın, 52, Yönetici Asistanı).

İdeolojik yönelimleri fark etmeksizin 38 katılımcının 27'si Halime Sultan ve Hayme Ana'nın Türk kadınına yansıttığını düşünmektedir. Kendisini "Osmanlı aşığı" olarak tanımlayan bir kadın katılımcı Hayme Ana karakterini "tam bir Türk kadını" olarak tanımlarken Atatürk'e ve cumhuriyete olan sevgisini ifade eden başka bir kadın katılımcı ise aynı karakteri "Osmanlı kadını" olarak tanımlayarak beğenisini ifade etmiştir.

1.K: "Hayme Ana otoriterlik, disiplinli oluşu, yufka yürekliliği ama dik durması gerektiği zaman durarak gerçekten Türk kadını yansıttı. Saygısıyla, örfüyle adetiyle tamamen bir Türk kadını." (Kadın, 36, Halkla ilişkiler danışmanı).

38.K: "Hani Osmanlı kadını denilen bir benzetme hitap vardır ya bence öyleydi yani. Güçlü kadınlar vardı. Gücün içine her şeyi koyabilirsin. Güç; sabır, şefkat, fedakarlık, bedensel anlamda da güçlü kadınlar vardı." (Kadın, 45, Özel Güvenlik).

Yönetebilme vasfının genel olarak Hayme Ana'ya atfediliyor oluşu önemlidir, çünkü Hayme Ana Ertuğrul Gazi'nin annesidir; eşi de babası da bir beydir. Hayme Ana güçlü bir karakter olarak görülmektedir. Fakat bu gücü bir erkekten almaktadır. Yani katılımcılardaki "güçlü kadın" algısı, dizideki kadın imajının güçlü bir erkek imajı ile ilişkilendirilmesi şartıyla ortaya çıkmaktadır. Ayrıca dizideki tüm kadın karakterler ve özellikle Hayme Ana için bazı katılımcılar "erkek gibi kadın" nitelendirmesinde de bulunmuştur. Hayme Ana'nın orta yaş üstü oluşu ve annelik vasfının ön planda oluşu Hayme Ana karakterini cinsellikten arındırılmış bir nevi cinsiyetsizleştirmiştir.

26.K: "Erkek gibi kadın derler ya gerçekten öyle. Hepsinin gözü kara, korktukları hiçbir şey yok. Bu Türk kadınına yansıtıyor" (Kadın, 38, Diş Sağlığı Teknikeri)

37.K: "Hayme Ana kesinlikle bir Türk kadınına yansıtıyor. Onda cinsiyetsizliği görmüştüm, Hayme Ana'da. Çünkü gerektiğinde bir Bey gibi düşünebiliyordu. Orada Beyliği de bir cinsiyet olarak görmüyorum aslında. Yönetici kadın, duygularından arınmış bir yönetici gibi. Bence yönetici de o tür duygusal şeyler olmamalı zaten" (Kadın, 49, Sanat Tarihi Öğretmeni).

Bir kadının otorite sahibi olabilmesi için aslında kadın kimliğinden arınmış olması gerektiği fikri birçok katılımcıda görülmekle birlikte ataerkil değerleri destekleyici bir unsura sahiptir. "Erkek gibi olma" pozitif bir anlamda kullanılarak gücü temsil etmektedir. Türk kadınına atfedilen diğer özelliklere baktığımızda da bu durumu pekiştirir nitelikte olduğu görülmektedir. Türk kadını "saygılı", "geleneklerine bağlı", "hamarat", "fedakâr", "cefakâr" olarak nitelendirilmiştir. Özellikle Türk-İslam sentezine ve İslami söylemlere referans veren katılımcılarda bu sembolik kodlar daha çok ön plana çıkmıştır.

2.K: "Kadınlar Türklüğü sembolize etmiş kadınlar. Türk olarak ne kadar cefakâr olduğunu, Türklükle İslamiyet'i bir arada yaşadıklarını görüyorum. Türk geleneklerini orada sürdürüyorlar. Saygıyı, sevgiyi, eşine bağlılığı." (Erkek, 70, Emekli).

15.K: "Türk ırkının bir adım ileriye gitmesi için fedakârlık eden saçını süpürge eden kadınları da görüyoruz... Kadınları tam bir Osmanlı kadınları olarak görüyorum." (Erkek, 45, Memur).

4.K: "Türk kadını kendisini çok düşünmez ki daha çok ailesini düşünür" (Kadın, 57, Kuaför).

Ailesi, milleti için kendini feda eden ve milli kültürü taşıyan, aktaran, yaşatan bir Türk kadını miti katılımcıların yorumlarında görülmektedir. Sirman'ın da belirttiği üzere, "[k]adınlar bir yandan milletin ruhunu, diğer yandan başka milletlerden farkı belirleyen simgeler olmaktadır" ve dolayısıyla kadınların kendilerine sunulan milli toplumsal cinsiyet kimliğinin sınırlarını aşmaları "cezalandırılmalarına neden olmaktadır" (2008, s. 229-230). Katılımcılar da bir yandan Türk kadınına yüceltirken öte yandan bu sınırları aşan kadınları "hainlik yapan" kadın olarak nitelendirmiştir. Böylece kadın karakterler, vatana hizmet eden ve vatan için fedakarlık yapana karşı vatana ihanet eden kadınlar olarak iki antagonistik kategoriye ayrılmıştır.

5.K: “Kesinlikle sadece bir Türk kadını değil olması gereken bir kadın yani. Anne, eş, arkadaş, her şey” (Kadın, 28, Ev hanımı).

12.K: “Anası ile Halime mert; öbürleri kalleşlik yapıyor. Vatana hizmet yapan kadın var, bir de vatana satan kadınlar var.” (Erkek, 38, Malzemeci).

13.K: “Mesela orada ihanet içinde olan kadınlar var. Casus olarak gönderilmiş kadınlar var. Bir de vatanını seven kadınlar var.” (Erkek, 38, Güvenlik Görevlisi).

Milliyetçi düşünce “bizden olmayan”ı yani “öteki” kavramını içermektedir. Politik konjonktüre göre “öteki”, bazen yurtiçinde keşfedilir ya da icat edilir. Dizide ise “öteki” olarak nitelendirilenlerden biri de vatana hainlik yapan Türk kadınları olmuştur. “Hain” stereotipi, milliyetçi söylemlere sahip erkek katılımcılarda daha sık görülmüştür. Diğer yandan birçok katılımcı vatani, ailesi için mücadele eden Türk kadınına atfettiği özelliklerle onu yüceltmekle kalmayıp idealize de etmektedir. Yüceltilen Türk kadını miti, katılımcıların kadından beklentilerini de ortaya koymaktadır ki, bu durum dizideki kadınların hayatlarını yorumlarken daha fazla ön plana çıkmıştır.

Toplumsal Cinsiyete Dayalı İş Bölümü Çerçevesinde Türk Kadınının Yorumlanması

Kadın karakterleri kalıplaşmış toplumsal cinsiyet rolleri çerçevesinde “ev işi yapan, obanın işini yapan, aile düzenini sağlayan” olarak nitelendiren katılımcılar 19 kişi olup sayıca en fazladır. Öne çıkan diğer kodlar içerisinde “savaşçı kadınlar” ifadesi 17, “yönetimde etkili, beylik yapan kadınlar” ifadesi ise 14 kişi tarafından dile getirilmiştir. Katılımcıların tanımladığı Türk kadınının doğasına uygun olan “savaşçı kadınlar” ve “beylik yapan kadınlar” kodları toplumsal cinsiyet rolleri düşünüldüğünde aslında erkeğe atfedilen roller arasında yer almaktadır. “Üretime, ekonomiye katkıda bulunan üretken kadın” ise çalışma hayatının içerisinde bulunmuş kadınlar tarafından daha fazla ifade edilmiştir. Kadınların her şeyi yapabildiğini ve her şeyin üstesinden gelebildiğini vurgulayan da genel olarak kadın katılımcılar olmuştur.

3.K: “Kadının yeri obada yemek yapmak, çocuk bakmak. Ama kadınlar orda erkeklerle savaşıyor. Bakıyorsun bir iki kişiyi öldürüyor aynı anda. Düşünüyorsun, Allah Allah bu nasıl kadın mesela?... Hayme Ana vardı. Tam bir Osmanlı kadınıymış o zaman. Dört dörtlük kadıymış. Ertuğrul Gazi'nin onun sayesinde bir yerlere geldiği belli...” (Erkek, 52, Tekstilci).

23.K: “[Kadınların] Kadınlık rolünün dışında erkeklerin de rolünü üstlendiği, sadece dişi kuş değil savaşçı da olduğu bir dönem. Erkek de oluyorlar yani. Acizlik yok kadınlarda. Kadın olarak her şeyin üstesinden geliyorlar.” (Erkek, 25, Polis).

16.K: “Barınmak için çadır yapacaksın, kadın dokuyacak. Altına halı sereceksin, kadın dokuyacak. Hayvanlar bakılacak, kadın bakacak. İşte yemek pişirilecek, kadın pişirecek; buğday un haline getirilecek, kadın getirecek. Orada kadının gerçekten çok büyük emeği var... Hayatın her aşamasında kadının emeği var.” (Kadın, 50, Diş Hekimi).

Tüm katılımcılarda ideolojik duruşları, yaşları, cinsiyetleri fark etmeksizin Türk kadınına yücelten kodlar bulmak mümkündür, fakat vurguladıkları noktalar değişmektedir. Annelik, çocuk bakımı ve ev işleri özellikle muhafazakar erkek katılımcılar tarafından daha fazla dile getirilmiş olup savaşmak “erkeksi” bir unsur olarak görülmekte ve kadınların savaşması da kadınlara “erkeksilik” katmaktadır. Bu yoruma daha çok muhafazakar katılımcılarda rastlansa da seküler kadın katılımcılarda da mevcuttur.

Kadın karakterlerin hayatına dair yorumlar kadın-erkek eşitliği üzerinden de yapılmıştır.

24.K: “Kadınlar ev işi yapıyorlar, aynı zamanda üretime de katkıda bulunuyorlar, ekonomiye de katkıda bulunuyorlar. Aynı zamanda savaşıyorlar, aynı zamanda anneler yani. Her şeyi yapıyorlar aslında... İslamiyet’le birlikte kadın, ev içi alana çekilmiş olabilir ama kadınları erkeklerle neredeyse eşit olacak şekilde görebiliriz.” (Kadın, 42, Akademisyen).

29.K: “O dönemde kadınlar da bir sürü şey yapmışlar yani. Sadece anneleri var görünen. Kadınların arka planda olması beni tarihi gerçekçiliği konusunda şüpheye düşürdü. Eski Türk geleneğinde kadının daha yön veren; erkeğe, evlatlarına daha fazla yön veren; geri planda değil de, erkekle birlikte aynı kategoride yer almasa da, aynı kulvarda koşmasa da yine de eşit olduklarını düşünüyorum.” (Kadın, 29, İş Sağlığı ve Güvenliği Uzmanı).

9.K: “Erkeklerle eşit olamazlar tabi. Eşitlikle alakası yok. At, avrat, silah gözüyle bakıyormuş eskiler. Dizide daha eşitlikçi yansıtılıyor ama yüzde yüz öyle değildi. Mesela Ertuğrul’un karısının vardır yine hakkı konuşmaya. Hayme Ana öyle ama diğer hiçbir kadın yansıtıldığı gibi değildir yani.” (Erkek, 32, Fabrika İşçisi).

22.K: “Kadının söz sahibi olması biraz eksik gibi, ben kadını o zaman daha söz sahibi gibi düşünüyorum. Orada Bey nasıl karar alırsa onu yapıyorlar başka bir şey yapmıyorlar yani dizide. “Bey ne derse o olur” mantığı var. O dönemde beraber konuşarak istişare yaparak karar alma olacağını düşünüyorum.” (Erkek, 29, Matematik Öğretmeni).

Görüldüğü gibi kadın-erkek eşitliği üzerinden gelen yorumlar dizinin tarihsel gerçekliğini sorgulamakta ve okumaları farklılaştırmaktadır. Dizide yansıtıldığı gibi bir eşitlik olmadığını düşünen katılımcılar olduğu gibi tarihte eşit olup dizide eşit yansıtılmadığını düşünen katılımcılar da mevcuttur. Bazı katılımcılar tarihle uyduğuna ve o dönemde kadınla erkeğin eşit olabileceğinden bahsetmektedir. Kadının geri planda yansıtıldığını düşünen katılımcıların genel olarak eleştirel okuma yaptığını söylemek de mümkündür. Her ne kadar kadının toplumdaki etkin konumundan veya milleti, ailesi için önemli oluşundan bahsedilse de kadınla erkeğin görevlerinin ayrı olduğu fikri birçok katılımcıda görülmektedir.

34.K: “Herkes kendi rolünü yani kendi rolünü derken aile içindeki rolünü çok güzel bir şekilde yapıyor. Evladın evlat olarak, annenin anne olarak. Kadın fedakarlığıyla, erkek koruyuculuğuyla, evlat saygısıyla, annesi anaçlığıyla bu bütünü tamamlıyor aslında. Biri başkasının rolünü yapmaya ihtiyaç duymuyor. Herkes kendi rolünü yapıyor.” (Kadın, 25, Eğitim Koordinatörü).

20.K: “Kadın ve erkeğin rolleri farklıydı. O dönemde ciddi bir savaş alanı var. Bunlara erkekler müdahale ederken kadınların yapması gereken ne? Buldukları yerin muhafazasını sağlamak ve erkeklerin akıllarının geride kalmamasını sağlamaksa bence yapıyorlardı. Şu an bile 2020 yılındayız, kadınlar evin içinde konumlanıyorlar genelde. O dönemde de obanın içinde.” (Erkek, 40, Eski Astsubay, Memur).

Dizide sunulan toplumsal cinsiyete dayalı iş bölümünün tarih içinde bir gerçeklik olarak inşa edilmesinin yanı sıra bu rollerin günümüzde de geçerli olduğunu onaylayan bir araca dönüştüğünü de görmekteyiz. Türk-İslam tarihine dayandırılarak sunulan toplumsal cinsiyet kodları günümüzün kadın-erkek ilişkilerini değerlendirmede, kadının ne yapıp ne yapmaması gerektiği ya da “nasıl olması” gerektiğine dair yorumların yapılmasında bir referans noktası oluşturmaktadır.

11.K: “Bizim Türklerde aslında kadın ikinci planda değildi. Her zaman ön plandaydı. Eşi bir şey söylediği zaman her zaman boyun eğen itaatkar bir eştı.” (Erkek, 54, Emekli).

14.K: “Kadınların yapacağı iş vardır, erkeklerin yapacağı iş vardır. Ben buraya kadar gidebilirim, ondan sonrasını sen yapabilirsin diyerek eşim söyler mesela... Herkesin bir çizgisi olması lazım yani aile

hayatında. Bu çizgiyi aşınca sorunlar çıkıyor. Eskiden o çizgiyi aşmıyorlarmış yani kardeşim; biz de o saygıyı hissede biliyoruz yani.” (Erkek, 47, İşletmeci).

4.K: “Anne-oğul arasında da, gerektiğinde evet oğlu ama aynı zamanda hükümdarı. Herkes yerini biliyor yani orda. Hani olması gerektiği gibi. Bey olarak ona saygı duyup emirlerine uyuyor. Konmuş kurallar var; Süleyman Şah’ta da böyleydi yani”. (Kadın, 57, Kuaför).

Kadının ataerkil rollere uygun bir biçimde, “yerini ve sınırlarını bilerek” davranmasının takdir edilmesi, özellikle İslami ve milliyetçi bir bakış açısıyla diziyi yorumlayan katılımcılarda daha fazla ön plana çıkmıştır. Ancak, ideolojik yönelimi fark etmeksizin birçok katılımcı, dizideki kadın-erkek ilişkilerini yorumlarken kadına yönelik davranışlar ve kadınların davranışları üzerinden sunulan erken Osmanlı dönemini idealize etmiştir.

Kadınlar Üzerinden İdealize Edilen Erken Osmanlı Dönemi

Katılımcılara Erken Osmanlı dönemi kadınlarının hayatının nasıl yansıtıldığı sorulduktan sonra dizideki kadın-erkek ilişkisini nasıl buldukları ve günümüz Türkiye’indeki kadın-erkek ilişkisi ile benzerlik ve farklılıklarının neler olduğu sorulmuştur. Örneğin 27. Katılımcı ve 30. Katılımcı seküler eğilimli katılımcılar, 17. Katılımcı ise muhafazakar bir katılımcı olmasına rağmen Erken Osmanlı döneminde kadının daha değerli olduğunu ve daha az şiddete uğradığını ifade etmiştir. Erken Osmanlı dönemi, kadınların yaşam şartları açısından farklı ideolojik görüşlere sahip katılımcılar tarafından idealize edilmiştir. Burada beklenmedik

27.K: “O dönemde bir eşitlik vardı, şu an öyle değil. Kadınlara obje gibi bakılıyor... Kadının değeri %90 düşmüştür. Orada her kadına ana gözüyle bakılıyor.” (Erkek, 42, Personel Şefi).

30.K: “O dönemde kadınların bu kadar şiddete uğradığını sanmıyorum.” (Erkek, 35, Polis).

17.K: “Erkekler kadınları kullanma aşamasına gelmiş. Günümüz hayatı keşke eskisi gibi olsa.” (Kadın, 41, Ev Hanımı).

Erken Osmanlı döneminin idealize edildiği diğer bir nokta ise, genellikle kadın katılımcılar tarafından dile getirilen kadının toplumdaki etkin konumu olmuştur.

6.K: “Kadına değer veriliyor, çiçek gibi davranılıyor. Belki bu yüzden o dönemde yaşamak istiyorum... Onlar peygamber efendimizin hayatını kendilerine baz almışlar.” (Kadın, 24, Stilist).

36.K: “Bugüne göre daha modern bir yaşayış var. Kadın şöyle karşılanmıyor bir ortama girdiği zaman, “Senin burada ne işin var?” ifadesi hiç yok yani.” (Kadın, 36, Rehberlik Öğretmeni).

19.K: “O zaman her şeyi yapabiliyormuş kadın ama şu anda “sen yapamazsın” diye sindirmişler.” (Kadın, 36, Mağaza Müdürü).

37.K: “Ben dönemini tam verdiğini düşünüyorum. Orada cinsiyetçilik ön planda değil. Şunu şöyle yapman gerekiyor değil; daima erkekle eş düzeyde. O yüzden çift başlı kartal sembolü de [kadın ve erkeğin birlikte devleti yönetmesi anlamında] ikili yönetim [şeklini ifade eder]. [Bu yönetim şekli] biraz daha kadının toplumun dışına itilmemiş [olduğunu gösterir] ... Bugün daha geride olduğumuzu düşünüyorum.” (Kadın, 49, Sanat Tarihi Öğretmeni).

Kadın katılımcıların yaşları ve ideolojik duruşları fark etmeksizin (örneğin, 6. K ve 19. K muhafazakar eğilimli katılımcılar; 36. K ve 37. K seküler eğilimli katılımcılar) kendi dünya görüşleri çerçevesinde neredeyse hepsi kadının gördüğü değeri ve toplumdaki konumunu günümüz şartları ile kıyaslamış ve günümüze karşı eleştirel bir tutum sergilemiştir. Buradan yapabileceğimiz bir yorum ise kadınların toplumda söz sahibi olmayı ve değer görmeyi istemiş olduklarıdır. Fakat katılımcıların bir kısmı da Erken Osmanlı dönemi ile günümüz kadınlarını karşılaştırdığında kadınların eşlerine karşı olan saygısını yitirdiklerinden, aile düzeninin bozulduğundan

bahsederek kadının “yerini”, “konumunu” bilmediğinden bahsetmiştir. Bu sadece kadına mahsus olmamakla birlikte genel olarak kadın-erkek ilişkilerinin günümüzde Türk ve İslam geleneklerine uygun yaşanmaması bir “bozulma”, “yozlaşma” olarak nitelendirilmiştir.

7.K: “Evladın ataya saygısı yok, adamın karısına sevgisi yok, karısının adama saygısı yok. Böyle aile düzeni olursa huzur mu olur?” (Erkek, 43, Döner Ustası).

33.K: “Şimdi ha koca gelmiş ha it gelmiş vallaha. Ben çok görüyorum. Şu dönemde saygı azaldı. Ama yine ne olursa olsun kocanın soyadı ile anılırsın. Adamlar evi geçindiriyor.” (Kadın, 52, Yönetici Asistanı).

5.K: “Şimdi bakar mısınız? Ne kadın kadınlığını biliyor, ne adam adamlığını biliyor yani. Hiç kimse yerini konumunu bilmiyor. Orda öyle bir şey yok. Kocasının savaşa gidip aylar sonra eve gelmesine şükreden bir kadın var, sevilen bir kadın var, isyan etmeyen bir kadın var. Neredeydin? Niye gelmedin? Demeyen kadınlar var orada.” (Kadın, 28, Ev Hanımı).

Erken Osmanlı dönemi ile karşılaştırıldığında günümüzde kadının eşine olan saygısının, sabrının ve fedakârlığının azalması, hem 33. Katılımcı gibi seküler eğilimli bazı kadın katılımcılar tarafından hem de 5. Katılımcı gibi muhafazakar kadın katılımcılar tarafından negatif bir durum olarak ifade edilmiştir. Katılımcılar arasında kadın-erkek ilişkilerinde saygının azaldığına dair söylem sık sık tekrar etmekle birlikte maddiyata verilen değer artması ve kadının çalışması, toplumda özgür bir birey olarak var olması da özellikle bazı erkek katılımcılar için aradaki saygıyı azaltan ve aile düzenini tehdit eden bir unsur olarak algılanmaktadır.

27.K: “Orada ana, çocuklarını savunan, yanlış da yapsa beyinin arkasında duran bir kadın. Şu an kimse kimsenin arkasında değil. Hemen satış. Gelenek görenek yaşıyor orada. Orada birlik beraberlik var. Her şey maddiyata dayalı artık.” (Erkek, 42, Personel Şefi).

14.K: “Şimdiki kadınlar yetişemiyorum, bunaldım, daraldım, çocuk bakıyorum deyip ev işi yapmıyorlar. Eşler daha saygılı o dönemde.” (Erkek, 47, İşletmeci).

7.K: “Şimdi kadınlar kendi evine şekil şemal vermeyi bırak; illere, ilçelere, dünyaya şekil vermeye çalışıyor. Yani 40 kg taşıyacak eşeğe 140 kg yük biniyor şu anda. Bir de oraya yaz; sanatçılık resim yapmak, şarkı bestelemek değil, sanatçılık evlat yetiştirmek. Şimdiki kadınlarımızın en büyük eksikliği evlat yetiştiremiyorlar.” (Erkek, 43, Döner Ustası).

Erkek katılımcıların çoğunda ideolojik görüşleri fark etmeksizin anneliğe bir kutsallık atfedildiği görülmekle birlikte kadının öncelikli görevinin çocukları ve evi olduğu görüşü tekrar etmektedir. Zira, milliyetçi hareketler bir yandan kadınları “ulusal” aktörler; anneler, eğitimciler, işçiler, hatta savaşçılar olarak toplum hayatına daha fazla katılmaya davet etmekte, öte yandan kültürel olarak kabul edilebilir kadın davranışlarının sınırlarını tayin etmektedir (Kandiyoti, 2015, s. 169). Böylece dizide sunulan Türk ve Müslüman kadın miti, günümüz kadınlarını değerlendirme ve hatta değerlendirmenin de ötesinde negatif bir tarzda eleştirmede etkili olduğu görülmektedir. Günümüz kadın figürünün daha etkili olduğunu belirten katılımcılar olsa da bu durumu görüşmenin tamamı boyunca olumlu şekilde değerlendiren yalnızca bir erkek bir kadın olmak üzere iki seküler eğilimli katılımcı bulunmaktadır.

Kadın Karakterle Ortaya Çıkan Güç İstenci

Kadın katılımcıların Türk kadınının gücüne ve toplumdaki etkin konumuna vurgusu erkek katılımcılardan daha fazladır ve özdeşleştirdikleri kadın karakterlerin en önemli özelliği olarak güçlü olmalarına vurgu yapmışlardır. Kadın katılımcılara “Dizideki Kayı obasında o dönem kadın olsanız kendinize nasıl bir rol biçerdiniz?” sorusu sorulduğunda katılımcıların genellikle kendilerini Hayme Ana veya Halime Sultan ile

özdeşleştirdikleri görülmüştür. Katılımcıların bu karakterleri nasıl tanımladıkları ve hangi özelliklerini ön plana çıkardıkları, karakterlerde gördükleri güçten etkilendiklerini göstermek açısından önemlidir.

1.K: *“Ben Hayme Ana olmak isterdim. Beni en çok hayran bırakan o anaçlığı.” “Eskiden kadınlar daha hükümdarmış. Hayme Ana eşi öldüğünde bey oldu. Üç oğlunu da yönetti.” (Kadın, 36, Halkla İlişkiler Danışmanı).*

31.K: *“Tabi ki Hayme Ana. Halime ağlak. Asla öyle aşık olamam ama güçlü bir kadın olabilirim.” “Öyle bir anne olmak isterdim. Güçlü bir karakter, saygı duyulan bir karakter.” (Kadın, 22, Fizyoterapist).*

4.K: *“Hayme Ana gibi falan olurdum. Bende de şey var çünkü o korumacılık, aileyi düşünme ya da ne bileyim bulunduğu yeri sahiplenip ailene bir yer kurma yani. Orada mesela çalışıyorlar; onların başında olurdum. Kadın çalışanlar var orada; kilim dokuyanlar, onların başında olurdum ama kendim de çalışırdım.” “Valla kadın karakterler çok güçlüydü. O kuruluşun içinde madde ve manasında kadının da yeri çok fazla.” (Kadın, 57, Kuaför)*

Hayme Ana'nın her yaş grubundan ve çeşitli mesleklerden kadın katılımcılar için beğenilen bir karakter oluşunda anneliğinin yanında güçlü bir kadın oluşu, otorite sahibi oluşu etkili olmuştur. Kandiyoti'nin (2015) ifadesiyle:

“Atasoylu geniş ailedeki kadının hayat döngüsünde, genç bir gelin olarak yaşadığı zorluklar ve yoksunluklar, kendi gelinleri üzerinde kuracağı denetim ve otoriteyle yer değiştirir. Menopoz yaşını geçmiş güçlü bir matriark, bu nedenle ataerkillik madalyonunun öteki yüzüdür. Kadınların iktidarının döngüsel doğası ve yaşlı kadınların otoritesinin devralınacağı beklentisi, ataerkilliğin bu biçiminin kadınlar tarafından içselleştirilmesini destekler” (s. 138).

Katılımcıların Hayme Ana'dan bahsederken genellikle “Ertuğrul'un annesi”, “obanın annesi” şeklinde nitelendirmelerde bulunması ve bazı katılımcılar tarafından gelini Halime Sultan'dan daha etkili ve güçlü olduğunun belirtilmesi, bunu destekler niteliktedir. Halime Sultan'dan bahsedilirken de “Ertuğrul'un eşi” olması önemli bir etkidir.

24.K: *“Ben Ertuğrul'un karısı olurdum. Aşağısı kurtarmaz.” “Halime çok güzel bir kız. Hem güzelliği ile hem sempatikliği ile hem de böyle eşinin yanında hep dik duruşuyla güzel bir karakterdi.” (Kadın, 42, Akademisyen).*

29.K: *“Halime olmak isterdim. Farklı bir soydan gelmesine rağmen yine de kendi düşünceleri, kendi fikirleri, kendi özgür iradesi ile yani hiç kimseyi umursamadan hür iradesiyle seçimlerini yapması. O kendi kararıyla orada kalmayı seçti mesela.” “Halime'yi çok zeki bulmuştum, çok akıllı bulmuştum ve de dini bütün ve sağlam karakterli bulmuştum.” (Kadın, 29, İş Sağlığı ve Güvenliği Uzmanı).*

6.K: *“Ertuğrul Bey için Halime Sultan. Öyle bir eşle evlenmeyi çok isterdim gerçekten.” (Kadın, 24, Stilist).*

17.K: *“Tabi herkes padişahın hanımı olmak ister. Kimse yardımcısı olmak istemez.” “Valla gayet ihtirash kadınlar var. Çok akıllılar.” (Kadın, 41, Ev Hanımı).*

Halime Sultan güçlü bir karakter olarak görülse de bu gücün Ertuğrul Bey'den geldiği, Hayme Ana'ya göre çok daha belirgindir. Kadınların güçlü olmasına vurgu vardır. Fakat “erkekten sonra”, “erkekler olmadığı zaman” bey yerine geçebildikleri ya da “yönetici” konumunda oldukları zaman güçlü görüldükleri, 11 katılımcı tarafından ifade edilmiştir. Kadın katılımcılar arasında karakterlerle kendini özdeşleştirmeden güçlü bir konumda olmak istediğini belirtenler de olmuştur.

35.K: “Valla şöyle kendi özgüvenimle, kendi bireyselliğimle savaştı ruhlu bir kadın olurdum. Devrimci, savaştı ruhlu, yoksullara yardım eden, üretken bir kadın olmak isterdim. Orada bir karakterin yerinde değil de, kendi karakterimle olmayı isterdim.” “Kadınlarda ben cesareti çok severim. Zaten Türk toplumunda kadın öyledir. Kılıç kuşanan, at binendir. Kadınlar her zaman erkekle omuz omuza mücadele etmiştir.” (Kadın, 44, İşçi).

37.K: “Yönetici olurdum. Hayme Ana benim için çok güçlü değil; yani aşırı güçlü bulduğum bir kadın yok açıkçası. Onlar olması gerektiği kadar. Ertuğrul Bey’in kadın versiyonu gibi olurdum.” (Kadın, 49, Sanat Tarihi Öğretmeni).

38.K: “Onlar gibi güçlü kadınlar olmak isterdim ama o obada olmak istemezdim.” (Kadın, 45, Güvenlik görevlisi).

“Güçlü erkek” imajıyla Ertuğrul Bey karakterinden bağımsız olarak kadının gücüne odaklanan bu katılımcıların bir diğer ortak özelliği ise seküler eğilimli olmalarıdır. Kadın katılımcıların bazıları asıl gücü bağımsız karar alma, yönetme, savaşıma; bazıları da aileyi ve evlatları koruyup kollama olarak farklı açılardan değerlendirmiş olsa da tüm kadın katılımcılar güçlü olmaya vurgu yapmışlardır. Fakat görüldüğü üzere Türk kadını her ne kadar güçlü bulunsun da bu güç erkekten gelen, erkeğe bağlı bir güç olmakla birlikte erkeğin gücüyle eşit seviyede değildir. Katılımcıların çoğunda görülen ise, kadınlar güçlü olabilir fakat bu güç erkeği ezen, saygısızlık gösteren bir güç değil ailesi, milleti için çalışan, fedakârlık gösteren bir kadının gücü olmalıdır.

Katılımcıların Yorumlarıyla Kadın-Erkek Eşitliği ve Türkiye

Katılımcılara kadın-erkek eşitliği hakkındaki görüşleri sorulduğunda eşitliği öncelikle fiziki olarak değerlendirdikleri görülmüştür. En fazla tekrar eden cevap “kadın ve erkek, fiziksel olarak eşit değil ama toplumsal olarak eşit olmalı” cevabı olmuştur. Birçok katılımcı, kanunlar açısından bir eşitlik olsa da toplumsal hayatta bunun gerçekleşmediğini ifade etmiştir.

25.K: “Tabii değil, resmi kanallarda yansımaları da böyle bunun dışında mecliste temsil olsun, kritik roller olsun mesela yöneticilere bakalım büyük şirketlerin vs. nerden ölçersek ölçelim ideal değil elbette.” (Erkek, 41, Akademisyen).

32.K: “Eşit değil. Kadın bunu yapamaz, kadın dışarı çıkamaz, kadın giyinmesine dikkat etmeli işte. Evli bir erkekle olan kadın öldü mesela, ama bunu hiçbir şey haklı kılmıyor. Kadın kendine dikkat etmek durumunda kalmamalı. Korkarak yaşamak zorunda kalmamalı. Hepimiz bir kere yaşıyoruz hayatımızı o şekilde korkarak baskı altında yaşamamalıyız.” (Kadın, 31, Matematik Öğretmeni).

Kadın-erkek eşitsizliğinin sebepleri sorulduğunda ise eğitimsizlik, yaradılış ve tarihi-kültürel süreç en fazla tekrar eden kodlar olmuştur. Türkiye’de kadının iş hayatı, siyaset ve ailedeki yeri ve önemine dair gelen yorumlara bakıldığında ise Türkiye’deki kadın-erkek eşitsizliğini destekleyen bir tablo ortaya çıkmaktadır. 38 katılımcının 26’sı “kadın her alanda olmalı” demiştir fakat bu katılımcıların büyük bir kısmı da kadının yerini bilerek ve ailedeki görevlerini aksatmayarak bunu yapması gerektiğini vurgulamıştır.

15.K: “Bence her yerde yer almalıdır. Kadın eli her şeye değmelidir. Ama herkes yerini de bilmelidir. Çünkü kadınlar, yani kadınsın, yani her şeye derler ya hani burnunu sokma; siyasete gir, şunu da bunu da yap ama yerini bilmelidir.” (Erkek, 45, Memur).

26.K: “Şu anki döneme baktığımızda kadın artık bayağı ön plana çıkmaya başladı. Kendine özgüveni arttı. Kötü bir şey değil. Kesinlikle iyi bir şey. Ama kadının rolü arttıkça aile yapıları bozulmaya başladı. Çünkü kadın sürekli dışarda, anne olma iç güdüleri çoğunda kaybolmaya başladı.” (Kadın, 38, Ağız, Diş Sağlığı Teknikeri).

Yalnızca İslami muhafazakar olarak nitelendirdiğimiz 4 erkek ve 1 kadın katılımcı ile milliyetçi duruşa sahip olan 1 erkek katılımcı Türkiye’de kadın ve erkeğin eşit olduğunu ifade etmiştir. Fakat bu katılımcılar, kadın ve erkeğin doğası gereği eşit olmadığını belirtmiştir.

7.K: *“Eşitlik meşitlik bunları hikaye yapmasınlar. Bizim ülkemizde kadına haddinden fazla değer veriliyor kim ne derse desin.” (Erkek, 43, Döner Ustası).*

6.K: *“Haklar olarak bence her hakka sahibiz. Kadın erkek mesela evli değil, beraber yaşıyorlar. Buna eşitlik diyorlar ama buraya döndüğümüzde ülkemizde olursa bu aile hayatı denen bir şey kalmaz.” (Kadın, 24, Stilist).*

Bazı katılımcıların eşitliğe olan tepkileri ve eşitliği yalnızca fiziksel bir eşitlik olarak düşünmeleri, kadınların toplumsal hayattaki etkinliğinin kısıtlanması gerektiği fikrini desteklemektedir. Erkek katılımcılar, Türk kadınına gücü ve yönetme vasfını atfetmiş; kadın katılımcılar ise sunulan Türk kadını mitindeki gücü kendilerinde görmek istemiş olsa da ataerkil değerlerin genel olarak katılımcılar tarafından içselleştirildiği görülmektedir. Bu sebeple milliyetçi ideolojinin ve Yeni Osmanlılık akımının izlerini taşıyan Diriliş Ertuğrul’da anavatan dışıl olsa da, devlet gücünün ve etkin siyasal erkin eril kaldığı ve eril değerlerle şekillenen kurumların egemen kurumları oluşturduğu söylenebilir (Sancar, 2012, s. 55-56).

Sonuç

Diriliş Ertuğrul dizisinde sunulan Osmanlı-Türk kadını imajının nasıl alımlandığını araştırdığımız bu çalışma, farklı sosyo-ekonomik düzeyde, farklı dünya görüşlerine ve mesleklere sahip eşit sayıda kadın ve erkeğin yer aldığı 38 katılımcı ile gerçekleştirilmiştir. Medyada kalıplaşmış toplumsal cinsiyet rollerinin Diriliş Ertuğrul dizisinde tekrardan inşa edildiğini görmekteyiz. Diziyi izleyen katılımcıların bu rolleri okuma biçimleri, kadını sürekli olarak anne, eş gibi toplumsal cinsiyete dayalı roller çerçevesinde düşündüklerini göstermektedir. Karakter anlamındaysa fedakâr, sadık bir kadın ya da entrika yapan, aldatan, kıskanç kadın ikiliği, dizideki kadın imajının alımlama sürecinde belirleyicidir. Diriliş Ertuğrul’daki kadın kimliğine atfedilen bu stereotipler, milliyetçi söylem üzerinden Türk kadınına ‘öteki’ kadınlardan ayırma işlevi görmüştür. Osmanlı-Türk kadını anaç, fedakâr, eşine ve vatanına sadık ve hatta gerektiğinde “erkek olabilen” bir kadın olarak alımlanmıştır. Türk kadını imajı içerisinde pejoratif anlamların atfedildiği kadınlar ise “hain” ve “içteki düşman” olarak görülerek dışlanmıştır.

Anneliğin kutsallaştırılması ve kadının öncelikli görevinin annelik olduğu düşüncesi, seküler ya da muhafazakar, hem kadın hem de erkek birçok katılımcıda görülmüştür. Kadının siyasette, iş hayatında yer alması annelik rolü yanında ikincildir ve daha değersiz görülmektedir. Kadının toplumdaki etkin rolü dahi annelik çerçevesinde değerlendirilmektedir; “kadın önemlidir, değerlidir çünkü topluma bireyi yetiştiren kadındır.” Kadının kendini yetiştirmesi ve gerçekleştirme çabası bu durumda ikincil olmaktadır. Günümüz Türk kadını ise, “annelik duygularının azalması”, “çalıştığı için aile yapılarının bozulması”, “özgürleştiği için saygısız ve boyun eğmez hale gelmesi” sebebiyle eleştirilmiştir. Tüm bu söylemlerin aksine neredeyse her görüşmeci Türk kadınına gücünden bahsetmiştir. Kadınların toplumdaki etkin konumu, hem savaşması hem üretimde bulunması takdir edilmiştir. Fakat kurgulanmış bu Osmanlı kuruluş döneminde kadınların etkin konumu takdir edilirken bugün neden eleştirilmektedir?

Katılımcıların neredeyse tamamı Osmanlı kuruluş dönemindeki Türk kadını mitine nostaljik bir özlem duymaktadır. Yansıtılan dönemde hem kadına yönelik davranışlar hem de Osmanlı-Türk kadını çoğunlukla “ideal” olanı temsil etmektedir. Kadın katılımcılar, Ertuğrul-Halime ilişkisinin romantikliğini vurgularken dizide kadının gördüğü saygıya, sevgiye ve değere özlem duymakta; erkek katılımcılar ise daha çok kadının erkeğe duyduğu saygıya ve sadakate özlem duymaktadır. Erkek katılımcıların geneli ister muhafazakar ister seküler kesimden olsun Osmanlı-Türk kadınına, erkeğin arkasında durarak maddi ve manevi destek

vermesini ve ev işlerini yapmasını yüceltmıştır. Erkek katılımcıların ifade ettikleri özlemleri paylaşan kadın katılımcılar mevcuttur. Fakat kadın katılımcıların geneli erkek katılımcıların aksine ideolojik farklılıklarına rağmen erken Osmanlı dönemine, kadının günümüze göre daha özgür olması sebebiyle özlem duymaktadır. Burada kadın katılımcıların özlem duyduğu asıl unsurlardan biri Osmanlı-Türk kadınının sahip olduğu güçtür.

Dizide sunulan Osmanlı-Türk kadınının gücünün erkeğe bağlı bir güç olduğu görülmektedir. Kadın güçlüdür fakat “durması gereken yeri” bilmelidir. Duracağı yeri belirleyen ve kadından sonra devam edecek olan da erkektir. Fakat çalışmamızda görülmektedir ki hem muhafazakâr hem seküler kadın katılımcıların dizide “güçlü” buldukları ve güçlerini vurguladıkları kadınlarla kendilerini özdeşleştirmelerinden doğan bir güç istenci vardır. Hayme Ana'nın otoriter oluşu, Halime Sultan'ın kendini hem ruhsal hem de fiziki açıdan savunabiliyor oluşu kadın katılımcılar arasında öne çıkan kodlar olmuştur. Kadınların her işi yapabildiklerini, toplumun hiçbir alanından dışlanmadıklarını en fazla vurgulayan ve bu sebeple nostaljik duygular besleyen kadın katılımcılar olmuştur. Dizide yansıtılan kadınların hayatını seküler kadın katılımcılar “modern” bir hayat olarak tanımlarken muhafazakâr kadın katılımcılar ise Muhammed Peygamber dönemindeki kadınların hayatına benzetmiştir. Kadınların toplumun her alanında etkin bir şekilde var olması hususu, farklı dünya görüşlerine sahip kadın katılımcıların farklı kültürel ifade formlarıyla belirttikleri bir ortak söylemdir. Kadın katılımcıların güç istenci, toplumda yeteri kadar kendilerini güçlü hissedemediklerinin bir yansıması olarak da görülebilir. Ancak, ilginçtir ki, günümüzdeki erkeğin otoritesinin kadının özgürleşmesiyle sarsılmış olarak görülmesi, kadınları elde etmeyi arzuladığı, toplumca makbul ve kadınların erişmesi meşru görülen (hatta beklenen) eril güçten de uzaklaştırmaktadır.

Kaynakça

- Altın kelebek ödülleri sahiplerini buldu. (2016, 14 Kasım). *Hürriyet*. Erişim adresi: <https://www.hurriyet.com.tr/kelebek/magazin/43-pantene-altin-kelebek-odulleri-sahiplerini-buldu-40276830>.
- Atatürk, M. K. (1959). *Atatürk'ün söylev ve demeçleri*, Cilt 2, Ankara: Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınları.
- Aydın, S. (2019). *Payitaht Abdülhamid ve Diriliş Ertuğrul dizileriyle kolektif hafıza inşası*. (Doktora tezi). Erişim adresi: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>
- Aydos, S. (2013). Muhafazakâr milliyetçi muhayyilede kanuni: muhteşem yüzyıl'a yönelik tepkilere dair bir okuma. *History Studies*, 1(5), 1-16. doi: 10.9737/historyS_701
- Beauvoir, de S. (2019). *İkinci cinsiyet* (Çev. G. Savran). İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Berktaş, F. (2009). Feminist teorinin önemli bir alanı: cinsellik. *Cogito*, (Feminizm Özel Sayısı 58), 58-71. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Bingöl, O. (2014). Toplumsal cinsiyet olgusu ve Türkiye'de kadınlık. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 16(Özel sayı 1), 108-114. doi: 10.18493/kmusekad.36760
- Bozdağ, M. (2016). Destanlarımız her çağda yaşıyor. *Cins*, 15, 14-16. Erişim adresi: <http://www.cins.com.tr/genel/mehmet-bozdag-destanlarimiz-her-cagda-yasiyor/>
- Butler, J.(2009). Toplumsal cinsiyet düzenlemeleri. *Cogito*, (Feminizm Özel Sayısı 58), 73-93. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Carr, E. H. (1991). *Tarih nedir?* (Çev. M. G. Gürtürk). İstanbul: İletişim Yayınları.

- Çınar, Ö. F. (2018, 26 Aralık). Reyting savaşları: Sen Anlat Karadeniz ve Diriliş Ertuğrul, *Gzt*. Erişim adresi: <https://www.gzt.com/jurnalist/reyting-savaslari-sen-anlat-karadeniz-ve-dirilis-ertugrul-3470559>
- Diriliş Ertuğrul. (t.y.). *Hürriyet*. Erişim adresi: <https://www.hurriyet.com.tr/haberleri/dirilis-ertugrul>
- Diriliş Ertuğrul ödüle doymuyor. (2017, 24 Nisan). *Yeni Şafak*. Erişim adresi: <https://www.yenisafak.com/hayat/dirilis-ertugrul-odule-doymuyor-2648207>
- Donovan, J.(2016). *Feminist teori* (Çev. A. Bora, M. Ağduk Gevrek, F. Sayılan). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Erdoğan'dan 'Diriliş Ertuğrul' açıklaması. (2017. 03 Mart). *Hürriyet*. Erişim adresi: <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/erdogandan-dirilis-ertugrul-aciklamasi-40383307>
- Erdoğan'ın dizisi 'Diriliş: Ertuğrul'un bölüm başı maliyeti en az 1 milyon 100 bin!. (2016, 16 Kasım). *Sol*. Erişim adresi: <https://haber.sol.org.tr/toplum/erdoganin-dizisi-dirilis-ertugrulun-bolum-basi-maliyeti-en-az-1-milyon-100-bin-175940>
- Fiske, J. (2017). *İletişim çalışmalarına giriş* (Çev. S. İrvan). Ankara: Pharmakon Yayınevi.
- İnceoğlu, İ. ve Akçalı, E. (2018). *Televizyon dizilerinde toplumsal cinsiyet eşitliği araştırması*. İstanbul: Türkiye Sanayiciler ve İş İnsanları Derneği.
- Hall, S. (2006). Encoding/decoding. D. Keller ve G. Durham (Ed.), *Media and cultural studies* içinde (s. 163-174). Malden: Blackwell Publishing.
- Oğuz, H.Ş. (2014). Stuart Hall... Tarihten geçenler. *Moment Dergi*, 1(1), 125-136. doi: 10.17572/mj2014.1.125136
- Jensen, K.B. ve Rosengren, K.E. (2005). *İzleyicinin peşindeki beş gelenek. medya ve izleyici bitmeyen tartışma* (Çev. Ş. Yavuz). Ankara: Vadi Yayınları.
- Kadioğlu, A. (1998). Cinselliğin inkarı: büyük toplumsal projelerin nesnesi olarak Türk kadınları. A. Berktaş Hacimirazoğlu (Ed.), *75 yılda kadınlar ve erkekler* içinde (s. 89-100). İstanbul: İş Bankası Yayınları.
- Kandiyoti, D. (2015). *Cariyeler, bacılar, yurttaşlar*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Kuruoğlu, H. Ş. (2000). Kadın medyada nasıl yer alıyor? Erişim adresi: <http://www.kazete.com.tr/arsiv/2000/19/yazarlar/huriye.htm>
- Mutlu, E. (2005). *Globalleşme, popüler kültür ve medya*. Ankara: Ütopya Yayınevi.
- Özdemir, M.(2020). Kültürel çalışmalar perspektifinden Çukur dizisinin alımlaması: Erkeklik ve kadınlık temsilleri üzerine bir araştırma. *Ege Üniversitesi İletişim Fakültesi Yeni Düşünceler Hakemli E-Dergisi*, 14, 116-133. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/euifdyhd/issue/58510/820567>
- Özsoy, A.(2015). Yerli televizyon dizilerinde farklılaşan toplumsal cinsiyet temsilleri üzerine bir tartışma. Ş. Yavuz (Ed.), *Toplumsal cinsiyet ve medya temsilleri* içinde (s. 226-246). İstanbul: Heyamola Yayınları.
- Procter, J. (2004). *Stuart Hall*. Londra: Routledge.
- Saktanber, A. (1995). Türkiye'de medyada kadın: serbest, müsait kadın veya iyi eş, fedakar anne. Ş. Tekeli (Ed.), *Kadın bakış açısından 1980'ler Türkiye'sinde kadınlar* içinde (s. 211-232). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Sancar, S. (2012). *Türk modernleşmesinin cinsiyeti erkekler devlet kadınlar aile kurar*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Scott, J. W. (2010). Toplumsal cinsiyet: Faydalı bir tarihsel analiz kategorisi (Çev. D. Demirler ve F. Dinçer). *Kültür ve Siyasette Feminist Yaklaşımlar*, 12, 113-134. Erişim adresi: <http://www.feministyaklasimlar.org/category/sayi-12-ekim-2010/>

- Sirman, N. (2009) Kadınların milliyeti. T. Bora, M. Gültekingil (Ed.), *Modern Türkiye’de siyasi düşünce: Milliyetçilik* içinde (s. 226-244). İstanbul, İletişim Yayınları.
- Şeker, T. (2009). 5 N 1 K haber programının alımlama analizi. *Selçuk İletişim Dergisi*, 5(4), 105-117. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/josc/issue/19018/200671>
- T.C. Radyo ve Televizyon Üst Kurulu, Kamuoyu Yayın Araştırmaları ve Ölçme Dairesi Başkanlığı. (2018). *Televizyon izleme eğilimleri araştırması* (Yayın No. 2018/1). Erişim adresi: <https://www.rtuk.gov.tr/>
- Toska, Z. (1998). Cumhuriyet'in kadın ideali: Eşiği aşanlar ve aşamayanlar. A. Berktaş Hacımiraçoğlu (Ed.), *75 yılda kadınlar ve erkekler* içinde (s. 71-89). İstanbul: İş Bankası Yayınları.
- Timisi, N. (1996). *Medyada cinsiyetçilik*. Ankara: Başbakanlık Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü.
- Yaylagül, L. (2006). *Kitle iletişim kuramları*, Ankara: Dipnot Yayınları.
- Yücel, A. (2014). 'Muhteşem Yüzyıl' dizisinin alımlama analizi: Kadın ve erkek imajı üzerine farklı okumalar. *Hacettepe Üniversitesi Sosyolojik Araştırmalar E- Dergisi*, 1-33. Erişim adresi: <http://www.sdergi.hacettepe.edu.tr/makaleler/muhtesemyuzyil.pdf>
- Yüksel, N. A. (1999). Toplumsal cinsiyet olgusu ve Türkiye'deki toplumsal cinsiyet kalıplarının televizyon dizilerindeki yansımaları. *Kurgu Dergisi*, 16(1), 67-81. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/kurgu/issue/59590/858010>

Extended Abstract

Purpose

This study explores the implications of public debates in Turkey on women’s body and gender in media practices. For this purpose, the study aims to examine how Turkish viewers perceive and interpret the gender image embodied by female characters in Turkish soap operas within the specific cultural and historical context of Turkish society. *Diriliş Ertuğrul* (Resurrection: Ertuğrul), a Turkish soap opera which is popular worldwide, has been chosen as the case study for the present research. Capturing the audience reception of the image of Ottoman-Turkish women in this TV series, this research unravels how differing views, values and assumptions about the gender identity of Turkish women affect the practices of television series watching.

Design and Methodology

Reception analysis used in this study is a method that aims to reveal the relationship between the meaning produced by television programs and the meaning produced by the audience. Audience research was conducted to examine the relationship between study participants’ views about women and gender, and their thoughts about the representation of early-period Ottoman-Turkish women in Resurrection: Ertuğrul by carrying out in-depth semi-structure interviews. In-depth interview is a technique in which open-ended questions are generally asked, covering all the details and dimensions of the subject. In-depth interviews were held with the participants individually and privately; these interviews lasted for one or a half, and were recorded with a tape recorder and note-taking. The interviews were conducted with 38 study participants in total (19 female and 19 male). The common feature of the study participants was that they all had watched at least two seasons of Resurrection: Ertuğrul. But they were selectively chosen from different socio-economic segments, political and cultural backgrounds, and age groups to ensure the relatively equal representation of different social segments of the society within the group of study participants. In semi-structured in-depth interviews, data were collected under five categories: 1) demographic data and socio-economic status; 2) motivations for

watching and comments about the TV show; 3) perception of women as a gender; and 4) feelings and thoughts about female characters in the TV series. To collect such data, in addition to demographic questions, the participants were asked questions about the series, questions about gender and politics. 17 open-ended questions were asked to female participants and 16 open-ended questions to the male participants. Unlike the male participants, the female participants were asked the following question: “What role would you assign for yourself in *Kayı* in the series, if you were a woman at the time?” The questions were asked to understand the reflection of the participants’ ideological stances and views about women and gender equality on the processes of the reception of the myth of Ottoman-Turkish women presented in the series.

Findings

The findings reveal that the study participants tend to glorify Turkish women by emphasizing that Turkish women are “strong”, “warrior” and “effective in management”, at the same time “a wife loyal to her husband” and “a good mother”. These characteristics attributed to Turkish women distinguish Turkish women from “other” women and make Turkish women the bearer of national culture. The motherhood character of Turkish women has been voiced and glorified by almost every interviewer. The “warrior” character of Turkish women, on the other hand, was mostly seen by conservative participants as an element that adds “masculinity” to women. A myth of Ottoman-Turkish woman presented in the series is a reference point for most of the male participants, as well as the interviewees who take the series from an Islamic and nationalist perspective, in evaluating today's Turkish women with their gender roles, such as “being a submissive wife,” “a respectful wife.” Participants who evaluated the social roles of men and women within the framework of equality showed variations in their interpretation of the TV series. While some of the participants stated that men and women were more equal in old times than it is at present argued in Turkish history, and that these participants were more secular, some other participants stated that men and women were less equal than it is argued in Turkish history. The participants generally idealized Turkish women in the TV series as the “ideal woman” or “the woman who should be” in terms of both the treatment of women and the position of women in Turkish society. Violence against women and the perception of women as a sexual commodity at present in the society have been criticized by the male interviewees in general, and the early Ottoman-Turkish period presented in the TV series has been idealized due to the absence of such behaviors and approaches, as they claimed, during that period.

Research Limitations

The major challenge that we encountered during our research was the scarcity of the viewers who are secular and not pro-AKP, because when we were sampling to select the study participants, we were most likely to come across the TV series’ loyal viewers who were conservative religious. This situation imposed a limitation on our field research, and more conservative religious participants than the secular ones ended up in our research sample.

Implications

There has been so much public debate on *Resurrection: Ertuğrul* in Turkey, but there was no systematic and scientific study to understand its audience reception. To measure the impact of a cultural media product on public discourse, reception studies, such as the present study, offer an ideal window. The present study also showcase the complexity of the reception process of a media content among different segments of a society. Hence when analyzing the appropriation of a television series, a movie or a news programme, researchers should be attuned to such a complexity in designing their research methodology.

Originality/Value

- There is very little reception research conducted on television series audiences in Turkey. The present study aims to fill this gap in the literature, and offers a theoretical and methodological roadmap for future audience research in the Turkish context.
- When it comes to the analysis of the reception of historical dramas on television screen, most research is intended to explore the perception of the reality presented in the dramas. The present study measures not only this parameter but also the level and characteristics of the identification of audiences with the movie characters.

Araştırmacı Katkısı: Selinay YILMAZER (%50), Ozan AŞIK (%50).